

de Kinderombudsman.

**nationale
ombudsman**

Op de drempel van 18 jaar: alleen verder?

4 narratieven over kinderen die
(deels) gesloten geplaatst zaten en
18 jaar worden

Onderzoeksteam

Esther Vreeburg

Anouk Ziech

Tekstopmaak

Xerox/OSAGE

Datum: 27 december 2021

Rapportnr: KOM007/2021 en NO2021/163

Inhoudsopgave

	Inleiding	4
	Tijd voor een doorbraak	4
	Narratieven vertellen een verhaal	4
	Leeswijzer	4
1	Kinderrechten en behoorlijkheidsbeginselen	5
	Kinderrechten	5
	Behoorlijkheidsbeginselen	5
2	De narratieven	7
	Het verhaal van Sara, net 18 jaar	7
	Het verhaal van de pleegouders van Sara	8
	Het verhaal van de moeder van Nico, 18 jaar	11
	Het verhaal van de vader van Storm, 17 jaar	13
3	Knelpunten narratieven	16
	Knelpunten	16
	Conclusie	18
	Bijlage 1 Kinderrechten	19

Inleiding

De Nationale ombudsman en de Kinderombudsman krijgen regelmatig zaken voorgelegd over kinderen die 18 jaar worden of jongeren¹ die dat net zijn, die enige tijd in een gesloten instelling hebben gezeten en waarvoor de hulp, begeleiding en praktische zaken zoals huisvesting, een uitkering, zorgverzekering of opleiding niet goed geregeld zijn. In de situaties die aan de ombudsmannen worden voorgelegd, zijn vaak verschillende instanties betrokken die ieder hun eigen rol en verantwoordelijkheden hebben. Ouders, kinderen, jongeren en instanties hebben dikwijls een lange geschiedenis met elkaar en desondanks – of wellicht juist daardoor? – lukt het niet om te zorgen voor de essentiële begeleiding en voorzieningen als een kind 18 jaar wordt. Het ontbreken van deze voorzieningen heeft vaak een grote negatieve impact op deze kinderen die zich veelal in een kwetsbare positie bevinden. Zo zijn er voorbeelden van kinderen of jongeren die dakloos zijn geworden, in de prostitutie belanden of in de criminaliteit.

Tijd voor een doorbraak

Er is al regelmatig onderzoek gedaan naar het thema 18-/18+, door de ombudsmannen zelf maar ook door bijvoorbeeld het Verwey-Jonker instituut in 2009 en in opdracht van het ministerie van VWS in 2018.² De uitkomsten daarvan hebben de problemen rond de overgang echter tot op heden niet goed genoeg kunnen oplossen. Er lijkt een doorbraak nodig. Daar zet dit rapport een aanzet toe.

Narratieven vertellen een verhaal

De ombudsmannen hebben besloten om een aantal zaken uit te werken in de vorm van narratieven – vanuit verschillende perspectieven. Het gaat om situaties van kinderen in kwetsbare situaties en die enige tijd in een gesloten setting verbleven, al dan niet tot vlak voor hun 18^e. Het doel van de narratieven is om inzichtelijk te maken waar het in individuele zaken mis gaat, ondanks alle goede intenties en bedachte systemen.

Tevens zijn de narratieven meegenomen in de coalitie *Samen Verder* waar ook de ombudsmannen onderdeel van uitmaken. De Nationale ombudsman, de Kinderombudsman, de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, de Nederlandse Zorgautoriteit en de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving werken in deze coalitie samen om de kinderen en gezinnen met complexe problemen verder te helpen. Met het samenwerkingstraject willen de vijf organisaties gezamenlijk hun invloed, kennis en expertise aanwenden om structurele belemmeringen in beeld te brengen en die helpen op te lossen. Eén van de drie speerpunten is om de grens van 18- en 18+ irrelevant te laten zijn voor de continuïteit van de benodigde hulp. De narratieven vormden het vertrekpunt voor het gesprek van de coalitie over dit speerpunt zodat er vanuit verschillende expertises over doorgepraat kon worden. De coalitie neemt de knelpunten die in dit rapport geconstateerd worden mee bij het formuleren van verbeterpunten.

Leeswijzer

In dit rapport volgt eerst een korte schets van de kinderrechten en het behoorlijkheidskader die van toepassing zijn op situaties als deze en in welk licht de narratieven geanalyseerd zijn. Daarna volgen de vier narratieven, waarbij de eerste twee betrekking hebben op dezelfde casus, de ene vanuit het perspectief van pleegouders en de andere vanuit pleegdochter. Tot slot volgt de analyse van de zaken met een blik op de toekomst.

1 Onder kind wordt verstaan iedereen onder de 18, onder jongere iedereen tussen de 18 en begin twintig.

2 Zie onder andere: Dr. M. Steketeer, Dr. M. Vandenbroucke en Dr. R. Rijkschroeff, (Jeugd)zorg houdt niet op bij 18 jaar, Utrecht, Verwey-Jonker Instituut, 2009; Ik kan het niet zelf, De Kinderombudsman, mei 2015, KOM010/2015; Handreiking complexe zorg, De Kinderombudsman, februari 2016, KOM007/2016; Andresson Elffers Felix, En dan ben je volwassen, Onderzoek naar de leeftijdsgrens van de jeugdhulpplicht, in opdracht van VWS, november 2018; Actieprogramma Zorg voor de Jeugd, ministerie van VWS; RVS rapport Leeftijdsgrenzen Betere kansen voor kwetsbare jongeren, 2018; Publicatie Samen 18 en vooruit. Een participatief onderzoek naar hoe jongeren uit de jeugdzorg de overgang 18-/18+ ervaren, Straat Consulaat, 14 juli 2021.

1 Kinderrechten en behoorlijkheidsbeginselen

Kinderrechten

In de narratieven gaat het om de zorg voor kinderen in kwetsbare situaties op weg naar en op de drempel van meerderjarigheid. Op grond van het Kinderrechtenverdrag horen hun belangen altijd een eerste overweging te zijn bij ieder besluit. Hun belangen moeten in kaart gebracht worden en vervolgens worden afgewogen tegen andere belangen. Die andere belangen, zoals de belangen van ouders of van de betrokken instanties, moeten zwaarwegend zijn willen ze voor gaan op de belangen van het kind. Het uitgangspunt is dat telkens gekozen wordt voor het beste besluit voor het kind en dat kinderen daarin gelijk behandeld worden. Om te komen tot het beste besluit voor een kind, heeft de Kinderombudsman een vier stappenplan ontwikkeld dat kan helpen daarbij.³

Als het gaat om de goede ontwikkeling van kinderen, dan zijn ouders op grond van het Kinderrechtenverdrag primair verantwoordelijk. Zij mogen en dienen hun kinderen op te voeden, te verzorgen en te begeleiden naar meerderjarigheid. Soms raken instanties betrokken bij een gezin omdat ouders en kinderen ondersteuning nodig hebben. Kinderen en hun ouders hebben recht op deze hulp en de instanties moeten er samen met ouders en kinderen voor zorgen dat de kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen. Elke beslissing die genomen wordt, moet daarop gericht zijn.

Randvoorwaarden voor een goede ontwikkeling zijn dat een kind de juiste zorg en hulp krijgt. Zeker als het kind een beperking heeft of anderszins een behoefte aan ondersteuning en begeleiding. Het betekent ook dat kinderen een passende vorm van onderwijs volgen en dat ze een toereikende levensstandaard hebben met een dak boven hun hoofd, eten en drinken. Als ze niet thuis kunnen wonen, dan moet er gezorgd worden voor een passend alternatief met extra zorg, begeleiding en aandacht. Het betekent dat kinderen niet zomaar van hun vrijheid ontnomen mag worden. Dat er een plan is voor de toekomst. Dat hun mening gevraagd wordt bij beslissingen die hen raken en dat daar op een passende manier naar geluisterd wordt. Op die manier worden kinderen niet verrast, kunnen ze aangeven wat en wie zij nodig hebben om een volgende stap te zetten of een verandering door te maken en wat voor hen belangrijk is. Het voorgaande volgt uit de artikelen 2, 3, 5, 6, 7, 9, 18, 19, 20, 23, 24, 27, 28, 29 en 37 van het Kinderrechtenverdrag. De integrale tekst van deze artikelen is opgenomen in [bijlage 1](#).

Behoorlijkheidsbeginselen

Daarnaast mag van overheidsinstanties verwacht worden dat zij bij de uitvoering van hun taken op een behoorlijke manier omgaan met (pleeg)ouders en kinderen en hun belangen.⁴

In algemene zin betekent dit dat de overheid (pleeg)ouders en kinderen serieus neemt en met respect behandelt. Overheden moeten niet als onpersoonlijke bureaucratieën werken. Zij hebben steeds oog voor de menselijke maat. Als het erop aan komt, zoekt de overheid persoonlijk contact. Zij voorkomt problemen met de burger of lost ze op door goede communicatie.

In specifieke zin betekent dit dat de overheid de plicht heeft om goed te zorgen voor personen aan wie zij de fysieke vrijheid of zelfstandigheid heeft ontnomen, zoals kinderen die in gesloten jeugdzorg zijn geplaatst. Daarbij is het van belang dat er door de verschillende instanties die vaak betrokken zijn bij deze kinderen op een goede manier wordt samengewerkt. Een overheidsinstantie mag zich niet achter een beperkte taakstelling verschuilen, maar neemt steeds zelf het initiatief om samen te werken met andere instanties, zodat een ouder of kind zich niet van het kastje naar de muur gestuurd voelt. Ook al is wet- en regelgeving leidend, van overheidsinstanties mag verwacht worden dat zij oog houden voor de specifieke omstandigheden waar een (pleeg)ouder of kind in terecht kan komen. En dat de overheid dan zoekt naar maatregelen en oplossingen voor deze specifieke omstandigheden. Daarnaast zorgt

³ Zie voor meer informatie over het 4 stappenplan de website van de Kinderombudsman <https://www.dekinderombudsman.nl/toolkit-beste-besluit>.

⁴ Behoorlijkheidswijzer Nationale ombudsman, mei 2019.

de overheid ervoor dat (pleeg)ouders en kinderen de juiste informatie krijgen en dat informatie klopt en volledig en duidelijk is. Ook moet het voor (pleeg)ouders en kinderen duidelijk zijn waarom de overheid bepaalde dingen doet en hoe besluiten tot stand zijn gekomen.

2 De narratieven

Hieronder volgen vier narratieven uit drie verschillende casussen.

Het zijn de verhalen zoals opgetekend uit de monden van pleegouders, ouders en jongere zelf. Hun woordkeuze komt niet per se overeen met de terminologie die de Nationale ombudsman of Kinderombudsman zouden gebruiken, maar is zo veel mogelijk in stand gelaten omwille van de eigenheid van de verhalen. Wel zijn de namen van de betrokken kinderen vervangen door een pseudoniem omwille van hun privacy en zijn plaatsnamen en andere elementen vervangen of weggelaten als dit ertoe zou leiden dat de narratieven herleidbaar zouden worden.

Het verhaal van Sara, net 18 jaar

Aanloop

Ik heb op heel veel verschillende plekken gewoond. Eerst bij mijn pleegouders, daarna in een heleboel instellingen. Een paar plaatsen waren gesloten instellingen.

Situatie toen ik bijna 18 werd

Mijn gezinsvoogd en begeleiders hebben wel met me gepraat over waar ik naar toe ging na mijn 18^e, maar ze zeiden 'je moet dit en je moet dat' en legden het niet goed uit. Mijn gezinsvoogd zei dat ik naar een instelling in M. moest. Dat vertelde ze via de telefoon. Ik had geen idee wat dat was en ik dacht dat M. heel ver weg was. Dus ik wilde niet. Ze had me niet alleen moeten bellen, maar ze had me moeten ophalen, meenemen om er te gaan bekijken. Dan had ik begrepen wat voor een woning het was en waar. Ik had helemaal geen goede informatie. En als er al zoveel gebeurd is, en je hebt al op zoveel plekken gewoond en al zo vaak je verhaal moeten vertellen, dan wil je ook niet meer. De meeste mensen van 18 jaar wonen thuis en kunnen daar blijven. Ik had al op heel veel adressen gewoond en moest nu voor mijn 18^e weer ergens anders heen. Ik wilde niet meer praten. Ik wilde met rust gelaten worden.

Een paar maanden voordat ik 18 werd, ging ik naar een open groep. Ik had daar een eigen kamer. In het begin ging het goed, daarna kreeg ik discussies over naar buiten gaan. Op een dag had ik ruzie met een begeleider en gooide ik een glas. Hij deed daarvan aangifte. Ik heb daardoor reclassering. Ik ben boos dat de begeleider aangifte deed. Dat vind ik niet terecht. Hij weet dat hij op een groep werkt waar kinderen wonen die boos kunnen worden. Dan doe je geen aangifte. Ik werd door de politie opgehaald en naar het bureau gebracht. Daar heb ik zitten wachten tot 12u. Daarna ben ik door de politie naar mijn moeder gebracht. De gezinsvoogd schreef mij op dat adres in. Dan had ik een woonadres, maar bij mijn moeder ging het niet goed. Mijn gezinsvoogd heeft mij toen geplaatst in een groepswoning in de binnenstad van DH, maar daar zat ik midden tussen de junks. Ik voelde me er heel onveilig en niet fijn. Ik liep meerdere keren weg, ging logeren bij vriendinnen. Uiteindelijk zeiden ze dat ik niet meer terug mocht komen naar die plek in DH, dat iemand anders mijn plek kreeg, iemand die het echt nodig had. Daarna heb ik bij verschillende vriendinnen, kennissen gelogeed, soms bij mijn moeder, soms op straat. Ik werd 18 en was dakloos. Ik was niet verzekerd, kreeg schulden. Gelukkig had ik mijn pleegouders die mij hielpen. Op hen kon ik terugvallen.

Hoe het goed kwam

Nu woon ik in een WLZ-instelling. Ik heb hier een eigen studio met een kookplaat en badkamer. Dat is goed. Het is wel vervelend dat hier regels zijn en een mentor die zegt dat je dit of dat moet doen. En ik weet niet waar ik hierna naar toe ga. Die onzekerheid is lastig.

Wat er anders had gekund en zou moeten veranderen

Het gaat er niet om wat anderen willen, maar om wat ik wil. En naar mij werd niet geluisterd. Als je duidelijk met een kind praat over wat er gaat gebeuren, duidelijke afspraken maakt en niet te grote stappen zet, komt het wel goed. Maar dat deden ze niet. Ze weten niet wat ze doen. Ze doen ons enorm veel pijn. Het is niet normaal dat je elke keer moet verhuizen. Van daar naar

daar. Er is nergens plek voor ons. Ze zien ons als wezens, als pakketjes die van daar naar daar kunnen. Maar ik ben geen robot. Ik voelde me alleen, een pakketje, ik mocht er niet zijn. En elke keer moet je weer je verhaal vertellen en daar doen ze niets mee. Zij gaan lekker naar huis, met hun man op de bank zitten, en ik zit met het verdriet en het rotgevoel. Ik heb wel ideeën over wat er anders kan.

Ga niet pas met me praten als ik 17 jaar ben, maar al veel eerder. En **luister** naar mij en naar andere kinderen, vraag wat we willen en wat er nodig is om dat te gaan regelen.

Er is een duidelijk plan nodig, met duidelijke afspraken en kleine stappen: dit is jouw leven en zo en zo gaat het verder. Zorg voor 1 op 1 begeleiding. Neem ons mee in wat er is en kan, bijvoorbeeld samen gaan kijken bij een nieuwe plek in plaats van het via de telefoon te vertellen.

Probeer niet steeds thuis te plaatsen, maar zorg voor een stabiele plek waar je ook ná je 18^e kan blijven wonen. Bijvoorbeeld tot je 21^e. Je wordt gek van alle verhuizingen, van steeds opnieuw beginnen, van nieuwe mensen, nieuwe regels. Je bent geen pakketje. Verwacht niet dat een kind dat 18 jaar wordt, dan ook volwassen is. Dat is geen enkel kind dat 18 jaar wordt en wij zeker niet na alles wat we meegemaakt hebben. Andere kinderen wonen lekker thuis en kunnen daar blijven ook na hun 18^e, hoeven ook niet opeens volwassen te zijn. Ik zou willen dat geen enkel ander kind hoeft mee te maken wat ik heb meegemaakt.

Het verhaal van de pleegouders van Sara

Aanloop

Sara kwam bij ons wonen toen zij een baby van 7 maanden was. Het gezag lag en is altijd blijven liggen bij de biologische moeder van Sara, maar die kon door eigen problematiek niet voor Sara zorgen. Sara heeft tot haar 18^e onder toezicht gestaan van jeugdzorg.

Sara heeft tot haar tiende bij ons gewoond, maar op een gegeven moment kon dat niet meer vanwege haar problematiek. We hadden het graag langer gedaan en hebben jeugdzorg en pleegzorg dan ook om ondersteuning gevraagd en/of om ontlasting. Maar wat wij wilden en nodig achtten voor ons en Sara, kon niet en wat kon, paste niet bij onze vraag. Zo hadden wij zelf bij een instelling een weekendplek gevonden om ons tijdelijk te ontlasten, maar dat kon niet. Uiteindelijk is Sara bij ons vertrokken. Eerst voor observatie in een centrum voor kinder- en jeugdpsychiatrie en vanuit daar naar verschillende instellingen. Het is nooit echt duidelijk geworden wat er precies met haar aan de hand was. Ze heeft van haar tiende tot haar 18^e in acht verschillende instellingen gewoond. Ten slotte kwam ze, mede door haar gedrag, terecht in een gesloten instelling voor jeugdzorg. Sara was toen net 17 jaar. We hebben regelmatig gevraagd naar een plan van aanpak voor na haar 18^e. Bij herhaling hebben wij onze zorg uitgesproken en met klem gevraagd om Sara onder voogdij te stellen bij de jeugdzorg, zodat zaken tijdig en goed geregeld konden worden. Het onderwerp werd steeds naar doorgeschoven door de opvolgende jeugdbeschermers. Ze bleven nooit lang. Sara zou in aanmerking kunnen komen voor een LVG3 indicatie en daarmee zou een plek georganiseerd kunnen worden. Het gebeurde niet. De jeugdbeschermer kwam uiteindelijk met een woonplek in M. waar Sara kon gaan wonen, ook na haar 18^e. De jeugdbeschermer heeft Sara hierover gebeld en gemaïld. Ze heeft Sara niet meegenomen naar de plek om te zien waar het om ging. Sara dacht dat het een plek aan de andere kant van het land was, omdat ze de plaatsnaam niet kende. Dat wilde ze niet. Daarnaast had ze vijf verschillende instellingen gezien in tien maanden. Ze was wel even klaar met verhuizen. Dus Sara weigerde. De jeugdbeschermer stuurde toen een email met de strekking: 'Als je dit niet accepteert, kan ik verder niets voor je doen'.

Situatie als Sara bijna 18 jaar wordt

Ongeveer drie maanden voordat Sara 18 jaar werd, ging ze naar een open setting: ze kreeg een eigen kamer in een groot herenhuis. Deze stap bleek te groot te zijn. Vanuit haar kleine veilige kooitje in de gesloten jeugdinstantie, kwam zij terecht in een grote volière en de daar aanwezige

begeleiding was niet genoeg. Ze had grenzen en structuur nodig en had zich nog onvoldoende vaardigheden eigen kunnen maken om zelfstandig te functioneren, zonder intensieve begeleiding. Uiteindelijk gedroeg ze zich zodanig dat ze niet op de groep kon blijven en heeft een begeleider ook aangifte tegen haar gedaan.

Sara had geen andere plek om naar toe te gaan. De jeugdbeschermer van Sara heeft haar toen ingeschreven bij haar biologische moeder. Daar had Sara sinds haar geboorte nog nooit gewoond. Sara had soms wel bij haar geslapen, maar het mondde vaak uit in ruzie. Het ging ook toen niet lang goed. De jeugdbeschermer vond uiteindelijk een plek voor Sara bij een organisatie in de binnenstad. Hier werden volwassen opgevangen die geen onderdak hadden, veelal junkies. Sara voelde zich daar niet veilig en sliep daarom regelmatig bij vriendinnen. Omdat ze te veel elders sliep, hield ze zich niet volgens de organisatie aan de regels en werd haar plek vergeven aan iemand anders. Een andere plek kon de jeugdbeschermer niet voor haar vinden. Sara voldeed niet aan de eisen of de voorwaarden. Vervolgens heeft Sara enige tijd gezworven van bed naar bank, op straat.

Zo werd Sara 18 jaar. Geen vaste woonplaats, geen verzekering, geen middelen van bestaan, geen school. Er was sprake van totale ontredde en ze wist totaal niet hoe ze de situatie moest aanpakken. Ze kreeg schulden, onder andere doordat ze moest worden opgenomen in het ziekenhuis terwijl ze niet verzekerd was. Een maand voordat Sara 18 werd, was via jeugdzorg nog wel een LVG3 indicatie afgegeven. Sara had echter geen idee hoe ze die kon verzilveren/inzetten. En ondanks die indicatie, die aangeeft om wat voor een kwetsbaar kind het ging, heeft jeugdzorg haar gewoon losgelaten toen ze 18 jaar werd.

Hoe het goed kwam

Wij hebben ons altijd over Sara ontfermd, hoewel we formeel geen positie hadden en ook geen rechten. Maar we vonden de situatie schrijnend en dat Sara geholpen moest worden. We hebben ingegrepen en een vinger aan de pols gehouden. Haar aan haar lot overlaten, was geen optie. Zo hebben we geregeld dat ze tijdelijk bij familie van ons kon wonen. We zijn nog gaan kijken bij de locatie in M. die de jeugdbeschermer eerder had aangeboden. Toen Sara zag wat voor een plek het was en waar in het land (namelijk helemaal niet ver bij ons vandaan) wilde ze daar wel wonen. Maar toen was er geen plek meer voor haar. We hebben contact opgenomen met haar jeugdreclasseerder die Sara als gevolg van de aangifte door de groepsbegeleider had gekregen. Samen met de jeugdreclasseerder en een medewerker van MEE hebben we toen een passende plek voor haar kunnen vinden. Op dit moment woont Sara in een WLZ-instelling met begeleid wonen. Ze gaat naar school en we hebben studiefinanciering voor haar aangevraagd. Ze heeft nu een ziektekostenverzekering. De schulden die ze had hebben wij voor haar betaald. Haar eigen moeder deed hierin niets, de jeugdzorg ook niet. Ook niet voor de schuld aan de ziektekostenverzekeraar, die ontstaan was voor haar 18^e verjaardag.

Er zijn heel veel meisjes en jongens zoals Sara. Dat weten we uit eigen ervaring en de verhalen van Sara. Hoe moet het met hen verder? Wat als niemand naar hen omkijkt? Zonder ons had Sara nog steeds op straat gezworven, zonder geld, met schulden en alle onherstelbare gevolgen van dien.

Wat er anders had gekund en zou moeten veranderen

Bij achttien jaar zijn ze nog niet volwassen. Achttien is slechts een grens in de wet, maar dat betekent niet dat je kinderen dan uit je handen mag laten vallen. Achttien jaar is voor de wet meerderjarig, maar in de praktijk zijn ze dan nog niet volwassen en zeker niet kinderen die uit instellingen komen, geen vangnet hebben of een beperking. Instanties zouden kinderen niet zomaar mogen loslaten als ze 18 jaar worden. Dit zou alleen moeten kunnen na een verantwoorde overdracht en/of met een zelfstandigheidsdiploma; een goedgekeurde levensgereedschapskoffer, voldoende middelen van bestaan. Als dat niet geregeld is, zouden ze een prikkel moeten krijgen, zeg bijvoorbeeld een boete met schadeloosstelling voor de gedupeerden.

Kinderen zoals Sara hebben intensieve begeleiding nodig. Ze kunnen het niet zelf, ook niet als ze 18 jaar zijn. De overheid zou een zorgplicht moeten hebben. Ook het netwerk moet betrokken worden. Niet alleen het kind of de jongere zelf moet aandacht krijgen maar ook het netwerk eromheen. Wie kan wat doen en gaat dat ook daadwerkelijk doen?

Het voortraject naar zelfstandigheid moet heel anders zijn met een concreet plan. Alles wat administratief geregeld kan worden voor hun 18^e, moet geregeld zijn. In het geval van Sara had een zorgverzekering geregeld moeten zijn, zodat ze geen schulden kreeg toen ze in het ziekenhuis terecht kwam. Een uitkering had aangevraagd kunnen worden, een postadres. Koppel aan een uitkering een zorgverzekering waarbij direct aan de zorgverzekeraar betaald wordt. Deze kinderen kunnen nog geen prioriteiten stellen. Er moet een checklist komen, zoals ook de klachtencommissie adviseerde, met wat er allemaal geregeld moet worden. Die checklist moet dan ook daadwerkelijk gevolgd worden, anders heeft het nog geen zin. Geef kinderen zoals Sara voldoende tijd om te groeien en rijp te worden voor de maatschappij. Raap ze op als ze dreigen te vallen, voorkom dat ze voortijdig verantwoordelijkheden moeten nemen die ze niet aankunnen, geef goede voorlichting en anticonceptie. Houdt ze uit de schulden. Leer ze de basale vaardigheden, zoals koken, lichaamshygiëne etc. en houdt hier ook toezicht op.

De rol van jeugdbescherming moet beter. De jeugdbescherming had voogdij moeten nemen, had ons zeggenschap moeten geven om alles te regelen. Wij hebben nu ook van alles gedaan om Sara maar op de rails te houden, terwijl we daar wettelijk geen bevoegdheid toe hadden. Die lag bij de biologische moeder van Sara maar zij wilde niets regelen of was er niet toe in staat, zoals ze dat 18 jaar lang niet was. Tot haar 18e stond Sara onder toezicht van de jeugdbescherming en van hen had veel meer verwacht mogen worden. Maar Sara werd overgedragen van jeugdbeschermer naar voogdij. Voelde iemand zich écht verantwoordelijk? Het had Sara zeker geholpen als zij direct onder de voogdij van de jeugdzorg was gekomen.

Pleegouders hebben voldoende en juiste steun en ontlasting nodig. Dat hebben we gemist toen Sara nog bij ons woonde. Je wordt middels een contract verbonden terwijl je pleegzorg vrijwillig doet. We dachten de kar gezamenlijk te trekken, met grote wederkerigheid en verantwoordelijkheid voor elkaar, maar we voelden ons vaak onvoldoende gesteund/ontlast door jeugdzorg. Als dat in ons geval anders en beter was geweest, had Sara misschien wel langer bij ons kunnen blijven wonen. Het is jammer dat het zo moet. Het gaat om kinderen met een rugzak(je) die zonder pleegouders in een residentiële instelling terecht komen en dat moeten we zoveel mogelijk voorkomen. Daartoe moet je pleegouders wel faciliteren en helpen en tegelijk autonomie geven om het pleegkind goed te kunnen begeleiden. We hopen dat met ons verhaal andere kinderen geholpen worden. Wat Sara is overkomen mag andere kinderen niet gebeuren.

Het verhaal van de moeder van Nico, 18 jaar

Aanloop

In het najaar van 2014 ging het niet goed met Nico. Hij wilde niet meer naar school en wij kregen heel moeilijk contact met hem. Nico is getest en hier kwam uit dat hij een licht verstandelijke beperking heeft. De situatie in huis was op een gegeven moment zo gespannen dat Nico niet thuis kon blijven. Via een rechtelijke machtiging (RM) kreeg hij een plek in een crisisopvang. Van de crisisopvang is hij al snel naar een plek gegaan in O. en daarna weer naar een instelling in V. Hier is hij gediagnosticeerd met PDD-NOS, maar in al die jaren daarna heeft hij hier nooit behandeling voor gehad, dit is nooit goed opgepakt. In het voorjaar van 2017 kreeg hij een time-out van de instelling omdat hij bleef wegllopen en hij moest naar huis. In samenspraak met het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) is besloten dat er een machtiging gesloten jeugdzorg moest komen.

Nico zou naar een gesloten instelling gaan, maar dit bleek half-open te zijn. Nico kon daar makkelijk weg en ook mochten de kinderen samen ergens heen. Als Nico weggelopen was, is hij altijd door de politie opgepakt om weer ergens geplaatst te worden. Dit gaf vaak heel wat gedoe om een plek te vinden.

In de zomer/het najaar van 2017 kwam Nico alsnog op een gesloten groep terecht bij een Jeugdzorgplus instelling in H. Maar dit was geen geschikte plek, het voelde als een gevangenis en hij voelde zich hier erg onprettig. Hierna ging hij naar een andere groep, een half open setting. Fijn voor Nico om meer vrijheid te hebben in de half open setting, maar de overgang was heel groot. De begeleiding was heel amicaal en gaf aan er 'blanco' in te gaan met Nico. Geen vooroordelen hebben en een schone lei klinkt heel mooi, maar het betekent ook dat alles van voren af aan begint. De begeleiding op de groep ging er vanuit dat de kinderen het zelf moesten willen en het zelf moesten doen. Maar bij Nico werkte dit niet, hij had duidelijkheid nodig. Toen Nico meer vrijheid kreeg, is hij ook een paar keer weggelopen. Op de half-open groep werd hij overvraagd en moest hij maar gaan solliciteren. Hij is toen niet meer teruggekomen. Hij is drie weken weg geweest en heeft o.a. bij een volwassen man in Arnhem in huis geslapen.

Na drie weken heeft de politie hem gevonden en is hij naar een gesloten groep gegaan. Hij was toen 16 jaar inmiddels. Zijn belangrijkste doel was om weer naar een open setting te kunnen en meer vrijheid te krijgen. Dit lukte hem ook, maar deze groep was weer te veel open en het ging weer mis. Ik heb dit toen besproken met de nieuwe mentor van Nico. Maar opnieuw werd aangegeven dat Nico een schone lei kreeg en alles begon weer van voren af aan. De begeleiding sprak met Nico over doelen. Welke doelen had Nico? Maar dit was harstikke moeilijk voor Nico om te benoemen, hij vond het net een sollicitatiegesprek. Nico kon niet goed omgaan met de vrijheid van een open groep en wederom is hij op een gesloten groep geplaatst. Als ouder krijg je alleen te horen dat het niet meer gaat en dat het een teambeslissing is dat hij weer wordt overgeplaatst. Er is één gedragswetenschapper geweest die zich wel iedere keer heeft hard gemaakt om Nico niet weer te verplaatsen naar een andere instelling. Zij gaf aan dat het niet in zijn belang was dat hij weer naar een andere instelling zou moeten. Normaliter is het zo dat als je wegloopt en langer dan twee weken weg bent, je plek wordt vergeven. Maar door haar heeft Nico meerdere keren terug kunnen komen naar zijn plek. Maar de laatste keer kon dat niet meer.

Situatie toen Nico bijna 18 jaar werd

Intussen liep de druk op, waar moet Nico heen als hij 18 jaar wordt? Als ouder loop je overal tegen aan. Hij had een indicatie nodig voor een vervolgplek, maar welke? Tot dan toe had het CJG de plaatsingen, financiën en de machtigingen geregeld die nodig waren. En in de instelling waar Nico verbleef, werd vaak aangenomen dat hij wel een jeugdbeschermer zou hebben die alles regelde, maar dat was niet zo. Er is wel gesproken over verlengde jeugdzorg, maar hoe kan je dit verkopen aan je kind als hij al zo lang in gesloten settingen verblijft? En op de groep werd door de begeleiding tegen Nico gezegd dat er van alles mogelijk was, dat hij overal heen kon.

Dus Nico kreeg het idee dat het heel makkelijk zou zijn om een plekje te vinden als hij 18 was geworden.

Als ouder word je door het CJG en de instelling op pad gestuurd. Bel maar daarheen, ga hier eens kijken en iedereen zegt wat anders. Vervolgens vroegen zorgaanbieders weer om rapportages en indicaties. Het was niet duidelijk of er voor Nico WMO aangevraagd moest worden of WLZ. Het CJG gaf bijvoorbeeld aan: we moeten er met z'n allen over nadenken. En dat deden ze ook echt, maar het was veel te ongrijpbaar. Cliëntondersteuning gaf aan: er is een WLZ indicatie nodig voor Nico. Maar zijn mentor bij de instelling zei dat hij die niet zou krijgen. Dus als ouder denk je: dat kan dus niet. Cliëntondersteuning heeft het toch aangevraagd. Uiteindelijk kreeg hij een paar weken voor zijn achttiende verjaardag een WLZ 3 indicatie. Je bent afhankelijk van wat anderen wel of niet weten en hun goodwill. Als ouder zit je er tussen in en hoop je het beste voor je kind. Maar je bent afhankelijk van welke hulpverlener er betrokken is en welke begeleider je hebt. Ook Nico zag door de bomen het bos niet meer.

Nico had ondertussen intakegesprekken bij verschillende zorgaanbieders. Hij was enthousiast over een zorgaanbieder in A., die omgeving kende hij goed. Hiervoor had hij een WMO indicatie nodig en bij deze gemeente kwam hij daarvoor niet in aanmerking. Van de WMO kon hij alleen gebruik maken in de gemeente waarin hij geboren was en had gewoond tot zijn twaalfde. Ik ben ook met hem geweest naar een intakegesprek bij een zorgaanbieder in V. Nico was enthousiast, maar hij vindt het moeilijk om dit te laten zien. Ik heb er nog speciaal achteraan gebeld om dit uit te leggen. Nog diezelfde dag belde de vader van Nico. Dat hij was gebeld door de zorgaanbieder, dat ik te emotioneel betrokken was en dat zij dachten dat Nico niet goed op de groep zou passen. Die zorgaanbieders schieten als paddenstoelen uit de grond en beloven van alles op hun websites, maar in de praktijk valt dit heel erg tegen.

Nico is toen weggelopen en in Duitsland heeft hij met een vriend een strafbaar feit gepleegd. Hij is daar in de gevangenis terecht gekomen. Daar is hij in september 2020 achttien jaar geworden.

Hoe het nu is

Het CJG heeft geregeld dat Nico kan wonen in een begeleid woonvoorziening. Op 16 november 2020 is hij vrijgekomen en teruggekomen naar Nederland. Tot zijn kamer vrijkwam heb ik met hem in het huis van mijn ouders gewoond.

Ook heeft Nico een curator. Zijn vader en ik hebben dit voor zijn achttiende aangevraagd op advies van het CJG en de instelling. Nico was hier erg boos over en wilde niet communiceren met de curator. En zelf heb ik er ook spijt van, omdat de curator van Nico weinig met ons communiceert en ik dus niet goed weet wat zij precies regelt voor Nico en of dit ook allemaal lukt. Er is geen samenwerking. Onzekerheid en adviezen van derden maakt dat je een bepaalde weg in slaat. Maar dan komt het er eigenlijk op neer dat je dat doet, omdat de voorzieningen voor 18-plus onduidelijk zijn en dat je het beste voor je kind wil. Dit zou dus beter geregeld moeten zijn voor iedereen van 18 jaar en ouder. In Duitsland b.v. is dit met 21 jaar.

Het CJG heeft onlangs laten weten dat bij de overgang van Nico naar Jongplus het de wens was dat WLZ de indicaties zou overnemen. Helaas was dit niet gelukt en wordt de plek van Nico bij Jongplus tot op heden gefinancierd vanuit de Jeugdwet (door het CJG). Omdat Nico inmiddels ruim 18 jaar is, mocht het CJG de indicatie vanuit de Jeugdwet niet langer afgeven. Dit zal dus worden overgenomen door WMO.

Wat er anders had gekund en zou moeten veranderen

*Het contact moet meer **aangepast** worden aan de kinderen zelf. De intakegesprekken en voortgang gesprekken met de kinderen in instellingen zijn vaak met heel veel mensen. Voor een kind moet dat ook erg lastig zijn soms. Of er wordt gediscussieerd over iets wat een kind helemaal niet aan gaat of over het kind terwijl hij erbij zit. Er is vaak geen benul hoe met een kind met een licht verstandelijke beperking en/of PDD-NOS te praten, om te gaan en dingen uit te leggen. Veel te open vragen, aannames, vakjargon wat gebruikt wordt etc.*

Er moet meer **continuïteit van onderwijs** zijn. Nico heeft vaak van school moeten veranderen. Iedere keer als hij naar een andere instelling ging, moest hij ook naar een andere school. En vaak gold dit ook voor wisselingen van groep. De ene groep had onderwijs op het terrein, de andere groep op een school buiten het terrein. Nico heeft hierdoor geen fatsoenlijk onderwijs gehad.

Maar ook **continuïteit van zorg**. Nico heeft nooit goede behandeling gehad voor zijn PDD-NOS.

Er moet meer **regie** zijn, een vinger aan de pols. Nico had geen jeugdbeschermer, maar hierdoor ook niet iemand die alles kon overzien. Er was niemand die regie had toen hij van groep naar groep ging. Die van het begin tot het eind bij hem betrokken bleef. En kinderen zijn afhankelijk van dit soort instanties. Als je geen betrokken ouders hebt, heb je niets. Dan komen kinderen op straat terecht, omdat ze er een potje van maken en instanties hun handen ervan af trekken.

Er zou meer **kennis** moeten zijn over de problematiek en over de voortgang na 18 jaar. Na 18 jaar moet je het maar uitzoeken. Binnen de instellingen weten ze niet waar ze over praten.

Het verhaal van de vader van Storm, 17 jaar

Aanloop

Mijn zoon Storm woonde sinds de scheiding bij zijn moeder. We hebben beiden het gezag. 15 jaar geleden hebben we al om hulp gevraagd en jarenlang is gekeken wat er met hem aan de hand was. Hij kreeg persoonlijke begeleiding maar het werd maar niet goed duidelijk wat er was. Er zou sprake zijn van autisme en toen weer niet. Momenteel denken ze weer van wel. Ook zou er sprake zijn van een syndroom dat zijn gedrag beïnvloedt. Zijn IQ is goed maar hij gedraagt zich als een verstandelijk beperkte. Dit samenspel van eigenschappen maakt het lastig om te bepalen op wat voor soort plek Storm goed zou passen. Er is nooit een ondertoezichtstelling geweest, alles ging in het vrijwillig kader via het sociaal wijkteam. Maar die had geen antwoord op onze zorgen.

Twee jaar geleden barstte de bom en hebben zijn moeder en ik besloten Storm letterlijk op straat te zetten. Uit wanhoop omdat er maar geen goede hulp kwam en we hoopten dat de hulpverlening daarmee gedwongen zou zijn om hem een plek te geven. Er was geen enkele instelling of organisatie die hem wilde hebben. Jeugdzorg vond dat hij binnen de GGZ paste, de GGZ vond dat hij binnen jeugdzorg hoorde. Het sociaal wijkteam heeft regelmatig gelogen om er maar voor te zorgen dat hij érgens tijdelijk plek kreeg.

Storm werd uiteindelijk geplaatst in een instelling, maar die vond toch dat Storm daar niet goed zat. Hij heeft vervolgens weer een nacht bij zijn moeder geslapen en is daarna naar een open groep gegaan in U. Daar begon de ellende pas echt. Hij luisterde niet, deed wat hijzelf wilde, kwam afspraken niet na, pleegde criminaliteit, ging om met oudere mannen. En het probleem was: de instelling stelde hem niets te kunnen maken. Hij kwam dus overal mee weg. Storm werd overgeplaatst naar een dependance in een andere stad voor een nieuwe kans. Maar daar herhaalde zich hetzelfde patroon. Uiteindelijk werd hij gesloten geplaatst. Hij was toen bijna 17 jaar. Daar ging het redelijk goed met hem. Hij moest luisteren, kon nergens heen, kreeg structuur.

Situatie nu Storm bijna 18 jaar is

Toen Storm een paar maanden 17 was, ging hij over naar een open groep. Tijdens het intake gesprek vroeg ik nog aan de begeleiding: 'Kunnen jullie hem begrenzen?' Ze zeiden ja maar in de praktijk bleek dat niet zo te zijn. Storm kwam opnieuw zijn afspraken niet na, luisterde niet, ging zijn eigen gang. Hij had de eerste weken ook geen eigen mentor die hem begeleiding gaf. Toen die mentor er na acht weken opeens wel was, ging die regels stellen en daar had mijn zoon toen geen zin in. De situatie escaleerde.

Opnieuw werd Storm in een gesloten instelling geplaatst. Een paar maanden geleden zou hij eigenlijk over gaan naar een open setting, ter voorbereiding op zijn 18^e, maar daar zijn ze op teruggekomen. Hij kon daar alleen heen als hij zich aan bepaalde voorwaarden zou houden en aan een dagschema voor alle dagen van de week. Daar had hij geen zin in. Dus hij bleef in de gesloten instelling en daar zit hij tot zijn 18^e. Op een groep voor verstandelijk beperkte kinderen. Hij doet het daar ook goed. Over een paar maanden wordt hij 18 jaar, maar hij zal gesloten blijven zitten tot die tijd. De rechter heeft dat recent nog besloten en mijn zoon vond dat prima.

Hoe het verder moet

Storm zelf wil graag beschermd wonen na zijn 18^e. Ik heb daar mijn bedenkingen bij omdat hij zich niet aan de regels zal willen gaan houden en niet met de vrijheid om kan gaan die hij zal hebben. Maar er wordt nu wel naar zo'n plek gekeken. Hij heeft geen diploma. School maakte hij nooit af. Hij wil ook niet werken, maar snel geld verdienen met criminaliteit zoals overvallen, koerier zijn, betaalde seks, et cetera, met alle risico's van dien. Ik ben bang dat hij van de radar verdwijnt zodra hij zijn vrijheid heeft. Hij heeft zelf geen hulpvraag en is alle hulpverlening zat. Hij heeft een eigen kijk op de wereld.

Wat er anders had gekund en zou moeten veranderen

Er moet al veel **eerder actief** met een gezin worden meegelopen. Er is te lang gewacht met actie.

Er moet **niet gewacht worden tot een kind 18 jaar** is. Toen jeugdhulp eenmaal in actie moest komen omdat ouders hem op straat zetten, was Storm (bijna) 16 jaar en toen hebben ze gewacht tot hij 18 jaar werd omdat er dan volgens de hulpverlening meer mogelijk was.

Er moet een **goed aanbod zijn voor 16 jarigen**. Nu was hij te oud voor sommige programma's en was de tijd te kort (tot zijn 18^e) om nog iets op te starten en was hij te jong voor andere programma's. En dus komt het niet tot behandelen. Ook is de gesloten setting te gesloten en de open setting te open. Als er geen passende plek is, moet die gecreëerd kunnen worden.

Ook moet er behandeld worden als de **situatie nog instabiel** is. In al die jaren is Storm niet behandeld, omdat ze steeds zeggen: 'de situatie is te instabiel dus we beginnen niet'. Maar de situatie blijft instabiel en dus is er geen zorg. Dat moet niet zo kunnen. Ook in een instabiele situatie moet er behandeling gestart worden, al is het maar gericht op de vraag hoe je met de instabiele situatie moet omgaan, ook als je 18 jaar wordt.

Er moet iemand zijn die **doorzettingsmacht** heeft: Storm viel qua problemen tussen verschillende instellingen en dan zegt geen enkele instelling: 'ik neem hem en we organiseren de rest eromheen'. Je bent afhankelijk van een instelling die dat wil doen. Er moet iemand zijn die kan beslissen welke instelling het gaat doen en hoe het geregeld gaat worden. Nu wijst iedereen naar elkaar en staat het kind zonder zorg. Dan zijn de problemen nog niet opgelost als het kind 18 jaar wordt.

Er moet een **plan en duidelijkheid zijn vóórdat een kind 18 jaar** wordt. Huisvesting, postadres, verzekering, school/opleiding, et cetera. Anders hebben ze zo schulden.

Er moet erkend worden dat **een kind van 16, 17 of 18 mentaal niet volwassen** is, nog niet alles kan beslissen en dat vrijwillig kader of totale vrijheid vaak nog niet kan. Nu is het zo dat als een kind niet wil, de hulpverlening niets kan en dus niets doet. Met alle gevolgen van dien. Ze plegen criminaliteit, krijgen schulden omdat ze geen verzekering of geld hebben, komen op zwarte lijsten te staan. En dan wordt er **naar ouders gekeken**, terwijl die om hulp vroegen en die niet kregen.

Er moeten **meer mogelijkheden zijn om kinderen vast te houden als ze 18 zijn**. Mentorschap/bewindvoering/curatele biedt niet voldoende handvatten of kind stemt er niet mee in en

*gedwongen opnemen met inbewaringstelling kan vaak niet. Soms wens je als ouder bijna dat je kind iets doms doet, dat niet te veel schade berokkent aan de maatschappij, waardoor hij vast komt te zitten of reclassering krijgt dat wel een dwingend kader biedt na de 18^e.
Als er geen toekomst is, is er geen toekomst. Nu is er te weinig om toekomst te bieden.*

3 Knelpunten narratieven

De aanleiding voor dit rapport was om aan de hand van een aantal verhalen inzichtelijk te maken waar het in individuele zaken mis gaat bij kinderen die in (gesloten) instellingen hebben gewoond, meerderjarig worden en waarvoor basale randvoorwaarden voor een goed begin van de volwassenheid ontbreken. Op basis van deze narratieven en vele andere zaken die de afgelopen jaren zijn voorgelegd, zien de Nationale ombudsman en de Kinderombudsman een aantal knelpunten terugkomen. In deze paragraaf volgen de knelpunten en de conclusie.

Knelpunten

1. Een goede en tijdige voorbereiding op meerderjarigheid ontbreekt

Wat in alle vier de narratieven naar voren komt, is hoe belangrijk de voorbereiding op meerderjarigheid is om een goede start te maken als volwassenen. Het vraagstuk 18-/18+ begint niet als een kind bijna 18 jaar wordt, het vraagt om een goede voorbereiding en aanpak die al veel eerder begint. Het gaat dan om een duidelijk plan dat doorloopt tot een kind meerderjarig is en waarbij ouders/verzorgers betrokken blijven zodat die het kind ook na zijn 18^e kunnen steunen. Het gaat om geschikte hulp, woonvoorzieningen en programma's, een goede behandeling die ook van start gaat als de situatie nog niet stabiel is. Het gaat om zo min mogelijk verhuizingen, een plek waar je ook tot na je 18^e kunt blijven wonen. Deze elementen zijn niet door betrokkenen ervaren.

Hoe kwetsbaarder een kind is, hoe urgenter een goede voorbereiding voor een goede overgang naar de meerderjarigheid. Ouders/verzorgers en kinderen missen een duidelijk plan, vanaf het moment dat een kind in beeld komt tot het 18 jaar is. Ze ervaren ook niet dat zij voldoende en op de juiste momenten betrokken worden. Als het kind 18 jaar wordt, wordt opeens wel naar hen gekeken. Terwijl het juist zo belangrijk is om ouders/verzorgers ook daarvoor al te betrekken; zij zijn belangrijk voor de ontwikkeling van het kind, kunnen kinderen begeleiden ook als ze 18 jaar zijn geworden en een blijvend veilig netwerk bieden.

In de tweede plaats is het belangrijk dat behandeling waar nodig van de grond komt. Daarvoor zijn passende programma's en woonvoorzieningen nodig, maar het juiste aanbod is niet altijd beschikbaar of niet per direct. Er zijn wachtlijsten, indicaties en andere factoren waardoor een kind niet de zorg krijgt die passend zou zijn geweest. Dan moet een kind genoegen nemen met de beschikbare zorg, een tijdelijk optie of wachten. Ook kan de zorgvraag veranderen of is een open plek te open en een gesloten plek te gesloten. Een middenweg of passende vorm is er vervolgens niet. Verder wordt gezien dat soms bewust de keuze wordt gemaakt om niet te beginnen met behandelen omdat een kind volgens de betrokken professionals nog niet op de juiste plek zit en/of omdat er nog onvoldoende rust is in het leven van een kind. Gezien wordt echter dat het in het leven van deze kinderen zelden echt rustig wordt en verhuizingen zich elk moment kunnen aandienen. Als dan met behandelen wordt gewacht op het juiste moment, kan het kind lang wachten, soms zelfs tot het 18 is.

Een ander element is dat kinderen die in (gesloten) instellingen verblijven, regelmatig veranderen van woonplek. Dit gebeurt binnen de instelling zelf, bijvoorbeeld van open naar een gesloten groep of andersom, maar ook verhuizen kinderen van instelling naar instelling. Zo bleek ook uit de narratieven. Het veelvuldig wisselen van plek maakt kinderen en jongeren 'verhuismoe' en murw. Draagt niet bij aan een constructieve houding ten aanzien van een toekomstplan op weer een andere plek. Liever zouden ze op één plek wonen en daar ook kunnen blijven na hun 18e, 'zoals gewone kinderen'.

Daarnaast zorgen de verhuizingen ervoor dat behandelprogramma's onderbroken worden en er van begeleiders en behandelaars gewisseld wordt. Daarbij wordt gezien dat bij een nieuwe woonplek, kinderen regelmatig beginnen met een 'schone lei' op een nieuwe groep of instelling. Dat klinkt positief, maar heeft ook het gevolg dat op eerdere ervaringen of plannen niet wordt voortgeborduurd. Er zit geen continuïteit in. Ook hebben alle verhuizingen en verschillende

settingen vaak tot gevolg dat het onderwijs regelmatig stagneert; er is geen ononderbroken leerlijn waardoor kinderen zonder diploma meerderjarig worden en daarmee geen goede startpositie hebben.

Al met al leidt dit ertoe dat kinderen soms jarenlang in instellingen verblijven en voor behandeling in aanmerking komen, zonder dat die behandeling daadwerkelijk of goed van de grond komt. Er gaat kostbare tijd verloren. Er kan niet gewerkt worden aan de problemen die het kind heeft, onderwijs stagneert en er kan niet tijdig en planmatig samen met het kind gewerkt worden aan de voorbereiding op meerderjarigheid. Tegen de tijd dat daarover met hen alsnog het gesprek gevoerd wordt, hebben ze daar geen zin meer in, murw geworden door alles wat voorafging.

2. 18 jaar is een grens in de wet, maar niet in een leven: continuïteit van zorg in gevaar

Kinderen die 18 jaar worden, zijn volgens de wet volwassen maar zoals ook uit de narratieven blijkt, zijn ze dat in de praktijk nog niet. Dit geldt naar de huidige inzichten voor alle kinderen maar zeker voor de kinderen uit deze verhalen, die gesloten geplaatst werden. Omwille van hun kwetsbaarheden hebben zij ook dan juist bescherming en ondersteuning nodig en is het van belang dat ze niet losgelaten worden. Zeker kinderen die in een gesloten setting hebben gezeten. Continuïteit in de zorg is van groot belang. Maar als kinderen 18 jaar worden, veranderen toepasselijke wet- en regelgeving en daarmee de mogelijkheden voor zorg en begeleiding. Het voortzetten van passende zorg is dan opeens niet meer mogelijk en het vinden van een nieuwe geschikte vorm niet zo makkelijk. Wettelijke mogelijkheden zoals mentorschap, bewindvoering, curatele en verlengde jeugdhulp blijken vaak nog niet genoeg bekend, goed toegepast of niet passend. De continuïteit van zorg komt in gevaar omdat wet- en regelgeving verandert met 18 jaar.

3. Onvoldoende regie en informatie

Wanneer een kind en/of gezin met complexe problematiek in aanraking komt met jeugdhulp zijn er vaak meerdere instanties betrokken. Wie waarvoor verantwoordelijk is en daarin regie voert wordt dan al snel onduidelijk en dit wordt nog erger als een kind bijna 18 jaar wordt en er nog eens extra instanties bijkomen. Wie er regie moet voeren is afhankelijk van de situatie en het kader waarin de jeugdhulp wordt uitgevoerd. Wordt een kind 18 jaar, dan zijn niet alleen de instanties betrokken die gaan over minderjarigen, maar ook instanties die in beeld komen vanaf het moment dat iemand 18 jaar is. Het ontbreekt dan aan een goede samenwerking tussen jeugdhulpinstanties enerzijds en instanties verantwoordelijk voor de Wlz/Wmo anderszijds. Daardoor is er vaak geen sprake van een tijdige en goede overdracht aan andere instanties en is er geen continuïteit van zorg of behandeling. De jongeren vallen vervolgens tussen wal en schip, zoals ook in de narratieven naar voren komt. Daarnaast ontbreekt het aan duidelijkheid over *wat* er geregeld moet worden als een kind 18 jaar wordt. Praktische zaken als zorgzekerheid, uitkering, onderwijs, onderkomen zijn hierdoor soms niet geregeld als een kind 18 jaar wordt, waardoor er bijvoorbeeld al snel schulden ontstaan. Dit valt deels samen met onduidelijkheid over regie en verantwoordelijkheden, maar vloeit ook voort uit onvoldoende informatie. Verlengde jeugdzorg is bijvoorbeeld niet bekend of niet gewenst door vele slechte en faalervaringen van kind (en ouders) in de jeugdzorg. Mogelijkheden als bewindvoering, curatele en mentorschap zijn onvoldoende bekend of niet passend. Uiteindelijk kijkt iedereen naar de (pleeg)ouders, die feitelijk al lang geen overzicht meer hebben, onmachtig zijn om dit uit te voeren en ook niet goed geïnformeerd worden over wat ze dan zouden moeten doen en bij wie ze daarvoor terecht kunnen in het woud aan instanties en regels.

4. Praten met en luisteren naar kinderen gebeurt niet altijd op juiste manier

Om te kunnen bepalen welke zorg, hulp, begeleiding en praktische zaken een kind nodig heeft, is van belang dat met kinderen zelf gesproken wordt op een manier die bij hen past. Zoals ook uit de narratief van Sara blijkt, is er wel met haar gepraat, maar niet naar haar geluisterd, is ze

niet meegenomen in de stappen die genomen gingen worden, is informatie niet aangereikt op een manier waarop zij die kon begrijpen. En ook het narratief van Nico laat zien dat er niet op de juiste manier bij hem werd aangesloten, door bijvoorbeeld te vragen naar zijn doelen. Dit leidt tot onjuiste keuzes en frustratie, zowel bij hulpverleners als kinderen, en tot onwil bij kinderen om mee te werken.

De verhalen van Sara en Nico staan niet op zichzelf. Dezelfde signalen krijgen de ombudsmannen regelmatig via andere zaken. In de kern gaat het om aandachtig praten en luisteren, om kinderen met de juiste informatie te voorzien zodat zij zich betrokken voelen en hun eigen mening kunnen vormen. Vervolgens kan er een passend gewicht worden toegekend aan de mening van het kind. Dat vraagt vaardigheden en vooral ook tijd. Tijd die hulpverleners vaak niet hebben, want er zijn nog zoveel andere kinderen die hulp nodig hebben.

Conclusie

Samenvattend zien wij dat het bij deze kinderen en jongeren mis gaat omdat door verschillende factoren een goede en tijdige voorbereiding ontbreekt op meerderjarigheid. Al met al komt het daardoor vaak niet tot het realiseren van de meest basale randvoorwaarden voor een goed zelfstandig bestaan als kinderen 18 jaar worden, zoals huisvesting, een uitkering, een zorgverzekering en een opleiding. Bovendien staan ze er voor hun gevoel alleen voor.

Daarnaast constateren we dat er op een aantal punten niet voldaan wordt aan de behoorlijkheidsbeginselen en kinderrechten waar in hoofdstuk 1 van dit rapport bij stil gestaan is. Het op een respectvolle en serieuze manier betrekken en informeren van kinderen en hun ouders, het bieden van adequate zorg en ondersteuning aan gezinnen en het toepassen van maatwerk om tot een passende oplossing te komen, lijkt niet altijd aan de orde te zijn. Ook kan de vraag gesteld worden of er telkens sprake is van goede besluitvorming waarbij kinderen om hun mening gevraagd worden, de belangen van het kind een primaire overweging zijn en hun toekomstperspectief voldoende in ogenschouw genomen wordt.

Deze tekortkomingen moeten voorkomen worden. De ombudsmannen bekijken in individuele gevallen telkens opnieuw op welke manier zij ouders en kinderen verder kunnen helpen. Daarnaast zullen zij zich met de andere partners binnen de coalitie *Samen Verder* buigen over de casusoverstijgende issues zodat benodigde hulp, zorg en begeleiding in de praktijk op passende wijze voortgezet en geboden kan worden ook na het 18^e jaar.

Nationale ombudsman

Kinderombudsman

Reinier van Zutphen

Margrite Kalverboer

Bijlage 1 Kinderrechten

Hieronder volgt een overzicht van de kinderrechten voor zover deze aan bod zijn gekomen in hoofdstuk 2 in dit rapport.

Artikel 2

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag, eerbiedigen en waarborgen de in het Verdrag beschreven rechten voor ieder kind onder hun rechtsbevoegdheid zonder discriminatie van welke aard ook, ongeacht ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of maatschappelijke afkomst, welstand, handicap, geboorte of andere omstandigheid van het kind of van zijn of haar ouder of wettige voogd.
2. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat het kind wordt beschermd tegen alle vormen van discriminatie of bestraffing op grond van de omstandigheden of de activiteiten van, de meningen geuit door of de overtuigingen van de ouders, wettige voogden of familieleden van het kind.

Artikel 3

1. Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.
2. De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe het kind te verzekeren van de bescherming en de zorg die nodig zijn voor zijn of haar welzijn, rekening houdend met de rechten en plichten van zijn of haar ouders, wettige voogden of anderen die wettelijk verantwoordelijk voor het kind zijn, en nemen hiertoe alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen.
3. De Staten die partij zijn, waarborgen dat de instellingen, diensten en voorzieningen die verantwoordelijk zijn voor de zorg voor of de bescherming van kinderen voldoen aan de door de bevoegde autoriteiten vastgestelde normen, met name ten aanzien van de veiligheid, de gezondheid, het aantal personeelsleden en hun geschiktheid, alsmede bevoegd toezicht.

Artikel 5

De Staten die partij zijn, eerbiedigen de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van de ouders of, indien van toepassing, van de leden van de familie in ruimere zin of de gemeenschap al naar gelang het plaatselijk gebruik, van wettige voogden of anderen die wettelijk verantwoordelijk zijn voor het kind, voor het voorzien in passende leiding en begeleiding bij de uitoefening door het kind van de in dit Verdrag erkende rechten, op een wijze die verenigbaar is met de zich ontwikkelende vermogens van het kind.

Artikel 6

1. De Staten die partij zijn, erkennen dat ieder kind het inherente recht op leven heeft.
2. De Staten die partij zijn, waarborgen in de ruimst mogelijke mate de mogelijkheden tot overleven en de ontwikkeling van het kind.

Artikel 7

1. Het kind wordt onmiddellijk na de geboorte ingeschreven en heeft vanaf de geboorte recht op een naam, het recht een nationaliteit te verwerven en, voor zover mogelijk, het recht zijn of haar ouders te kennen en door hen te worden verzorgd.
2. De Staten die partij zijn, waarborgen de verwezenlijking van deze rechten in overeenstemming met hun nationale recht en hun verplichtingen krachtens de desbetreffende internationale akten op dit gebied, in het bijzonder wanneer het kind anders staatloos zou zijn.

Artikel 9

1. De Staten die partij zijn, waarborgen dat een kind niet wordt gescheiden van zijn of haar ouders tegen hun wil, tenzij de bevoegde autoriteiten, onder voorbehoud van de mogelijkheid van rechterlijke toetsing, in overeenstemming met het toepasselijke recht en de toepasselijke procedures, beslissen dat deze scheiding noodzakelijk is in het belang van het kind. Een dergelijke beslissing kan noodzakelijk zijn in een bepaald geval, zoals wanneer er sprake is van misbruik of verwaarlozing van het kind door de ouders, of wanneer de ouders gescheiden leven en er een beslissing moet worden genomen ten aanzien van de verblijfplaats van het kind.
2. In procedures ingevolge het eerste lid van dit artikel dienen alle betrokken partijen de gelegenheid te krijgen aan de procedures deel te nemen en hun standpunten naar voren te brengen.
3. De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind dat van een ouder of beide ouders is gescheiden, op regelmatige basis persoonlijke betrekkingen en rechtstreeks contact met beide ouders te onderhouden, tenzij dit in strijd is met het belang van het kind.
4. Indien een dergelijke scheiding voortvloeit uit een maatregel genomen door een Staat die partij is, zoals de inhechtenisneming, gevangenneming, verbanning, deportatie, of uit een maatregel het overlijden ten gevolge hebbend (met inbegrip van overlijden, door welke oorzaak ook, terwijl de betrokkene door de Staat in bewaring wordt gehouden) van één ouder of beide ouders of van het kind, verstrekt die Staat, op verzoek, aan de ouders, aan het kind of, indien van toepassing, aan een ander familielid van het kind de noodzakelijke inlichtingen over waar het afwezige lid van het gezin zich bevindt of waar de afwezige leden van het gezin zich bevinden, tenzij het verstrekken van die inlichtingen het welzijn van het kind zou schaden. De Staten die partij zijn, waarborgen voorts dat het indienen van een dergelijk verzoek op zich geen nadelige gevolgen heeft voor de betrokkene(n).

Artikel 18

1. De Staten die partij zijn, doen alles wat in hun vermogen ligt om de erkenning te verzekeren van het beginsel dat beide ouders de gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Ouders of, al naar gelang het geval, wettige voogden, hebben de eerste verantwoordelijkheid voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Het belang van het kind is hun allereerste zorg.
2. Om de toepassing van de in dit Verdrag genoemde rechten te waarborgen en te bevorderen, verlenen de Staten die partij zijn passende bijstand aan ouders en wettige voogden bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden die de opvoeding van het kind betreffen, en waarborgen zij de ontwikkeling van instellingen, voorzieningen en diensten voor kindzorg.
3. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat kinderen van werkende ouders recht hebben op gebruikmaking van diensten en voorzieningen voor kindzorg waarvoor zij in aanmerking komen.

Artikel 19

1. De Staten die partij zijn, nemen alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen en maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijke of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik, terwijl het kind onder de hoede is van de ouder(s), wettige voogd(en) of iemand anders die de zorg voor het kind heeft.
2. Deze maatregelen ter bescherming dienen, indien van toepassing, doeltreffende procedures te omvatten voor de invoering van sociale programma's.
3. om te voorzien in de nodige ondersteuning van het kind en van degenen die de zorg voor het kind hebben, alsmede procedures voor andere vormen van voorkoming van en voor opsporing, melding, verwijzing, onderzoek, behandeling en follow-up van gevallen van

kindermishandeling zoals hierboven beschreven, en, indien van toepassing, voor inschakeling van rechterlijke instanties.

Artikel 20

1. Een kind dat tijdelijk of blijvend het verblijf in het gezin waartoe het behoort, moet missen, of dat men in zijn of haar belang niet kan toestaan in het gezin te blijven, heeft het recht op bijzondere bescherming en bijstand van staatswege.
2. De Staten die partij zijn, waarborgen, in overeenstemming met hun nationale recht, een andere vorm van zorg voor dat kind.
3. Deze zorg kan, onder andere, plaatsing in een pleeggezin omvatten, kafalah volgens het Islamitische recht, adoptie, of, indien noodzakelijk, plaatsing in geschikte instellingen voor kindzorg. Bij het overwegen van oplossingen wordt op passende wijze rekening gehouden met de wenselijkheid van continuïteit in de opvoeding van het kind en met de etnische, godsdienstige en culturele achtergrond van het kind en met zijn of haar achtergrond wat betreft de taal.

Artikel 23

1. De Staten die partij zijn, erkennen dat een geestelijk of lichamelijk gehandicapt kind een volwaardig en behoorlijk leven dient te hebben, in omstandigheden die de waardigheid van het kind verzekeren, zijn zelfstandigheid bevorderen en zijn actieve deelneming aan het gemeenschapsleven vergemakkelijken.
2. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het gehandicapte kind op bijzondere zorg, en stimuleren en waarborgen dat aan het daarvoor in aanmerking komende kind en degenen die verantwoordelijk zijn voor zijn of haar verzorging, afhankelijk van de beschikbare middelen, de bijstand wordt verleend die is aangevraagd en die passend is gezien de gesteldheid van het kind en de omstandigheden van de ouders of anderen die voor het kind zorgen.
3. Onder erkenning van de bijzondere behoeften van het gehandicapte kind, dient de in overeenstemming met het tweede lid geboden bijstand, wanneer mogelijk, gratis te worden verleend, rekening houdend met de financiële middelen van de ouders of anderen die voor het kind zorgen. Deze bijstand dient erop gericht te zijn te waarborgen dat het gehandicapte kind daadwerkelijk toegang heeft tot onderwijs, opleiding, voorzieningen voor gezondheidszorg en revalidatie, voorbereiding voor een beroep, en recreatiemogelijkheden, op een wijze die bijdraagt dat het kind een zo volledig mogelijke integratie in de maatschappij en persoonlijke ontwikkeling bereikt, met inbegrip van zijn of haar culturele en intellectuele ontwikkeling.
4. De Staten die partij zijn, bevorderen, in de geest van internationale samenwerking, de uitwisseling van passende informatie op het gebied van preventieve gezondheidszorg en van medische en psychologische behandeling van, en behandeling van functionele stoornissen bij, gehandicapte kinderen, met inbegrip van de verspreiding van en de toegang tot informatie betreffende revalidatiemethoden, onderwijs, beroepsopleidingen, met als doel de Staten die partij zijn, in staat te stellen hun vermogens en vaardigheden te verbeteren en hun ervaring op deze gebieden te verruimen. Wat dit betreft wordt in het bijzonder rekening gehouden met de behoeften van ontwikkelingslanden.

Artikel 24

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op het genot van de grootst mogelijke mate van gezondheid en op voorzieningen voor de behandeling van ziekte en het herstel van gezondheid. De Staten die partij zijn, streven ernaar te waarborgen dat geen enkel kind zijn of haar recht op toegang tot deze voorzieningen voor gezondheidszorg wordt onthouden.
2. De Staten die partij zijn, streven de volledige verwezenlijking van dit recht begeleiding voor ouders, en voorzieningen voor en voorlichting over gezinsplanning te ontwikkelen.

3. De Staten die partij zijn, nemen alle doeltreffende en passende maatregelen teneinde traditionele gebruiken die schadelijk zijn voor de gezondheid van kinderen af te schaffen.
4. De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe internationale samenwerking te bevorderen en aan te moedigen teneinde geleidelijk de algehele verwezenlijking van het in dit artikel erkende recht te bewerkstelligen. Wat dit betreft wordt in het bijzonder rekening gehouden met de behoeften van ontwikkelingslanden.

Artikel 27

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van ieder kind op een levensstandaard die toereikend is voor de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling van het kind.
2. De ouder(s) of anderen die verantwoordelijk zijn voor het kind, hebben de primaire verantwoordelijkheid voor het waarborgen, naar vermogen en binnen de grenzen van hun financiële mogelijkheden, van de levensomstandigheden die nodig zijn voor de ontwikkeling van het kind.
3. De Staten die partij zijn, nemen, in overeenstemming met de nationale omstandigheden en met de middelen die hun ten dienste staan, passende maatregelen om ouders en anderen die verantwoordelijk zijn voor het kind te helpen dit recht te verwezenlijken, en voorzien, indien de behoefte daaraan bestaat, in programma's voor materiële bijstand en ondersteuning, met name wat betreft voeding, kleding en huisvesting.
4. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om het verhaal te waarborgen van uitkeringen tot onderhoud van het kind door de ouders of andere personen die de financiële verantwoordelijkheid voor het kind dragen, zowel binnen de Staat die partij is als vanuit het buitenland. Met name voor gevallen waarin degene die de financiële verantwoordelijkheid voor het kind draagt, in een andere Staat woont dan die van het kind, bevorderen de Staten die partij zijn de toetreding tot internationale overeenkomsten of het sluiten van dergelijke overeenkomsten, alsmede het treffen van andere passende regelingen.

Artikel 28

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:
 - a. primair onderwijs verplicht te stellen en voor iedereen gratis beschikbaar te stellen;
 - b. de ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs aan te moedigen, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs, deze vormen voor ieder kind beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken, en passende maatregelen te nemen zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk;
 - c. met behulp van alle passende middelen hoger onderwijs toegankelijk te maken voor een ieder naar gelang zijn capaciteiten;
 - d. informatie over en begeleiding bij onderwijs- en beroepskeuze voor alle kinderen beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken;
 - e. maatregelen te nemen om regelmatig schoolbezoek te bevorderen en het aantal kinderen dat de school vroegtijdig verlaat, te verminderen.
2. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te verzekeren dat de wijze van handhaving van de discipline op scholen verenigbaar is met de menselijke waardigheid van het kind en in overeenstemming is met dit Verdrag.
3. De Staten die partij zijn, bevorderen en stimuleren internationale samenwerking in aangelegenheden die verband houden met onderwijs, met name teneinde bij te dragen tot de uitbanning van onwetendheid en analfabetisme in de gehele wereld, en de toegankelijkheid van wetenschappelijke en technische kennis en moderne onderwijsmethoden te vergroten. In dit opzicht wordt met name rekening gehouden met de behoeften van ontwikkelingslanden.

Artikel 29

1. De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op:
 - a. de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;
 - b. het bijbrengen van eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en voor de in het Handvest van de Verenigde Naties vastgelegde beginselen;
 - c. het bijbrengen van eerbied voor de ouders van het kind, voor zijn of haar eigen culturele identiteit, taal en waarden, voor de nationale waarden van het land waar het kind woont, het land waar het is geboren, en voor andere beschavingen dan de zijne of de hare;
 - d. de voorbereiding van het kind op een verantwoord leven in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen en personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking;
 - e. het bijbrengen van eerbied voor de natuurlijke omgeving.
2. Geen enkel gedeelte van dit artikel of van artikel 28 mag zo worden uitgelegd dat het de vrijheid aantast van individuele personen en rechtspersonen, onderwijsinstellingen op te richten en daaraan leiding te geven, evenwel altijd met inachtneming van de in het eerste lid van dit artikel vervatte beginselen, en van het vereiste dat het aan die instellingen gegeven onderwijs voldoet aan de door de Staat vastgestelde minimumnormen.

Artikel 37

De Staten die partij zijn, waarborgen dat:

- a. geen enkel kind wordt onderworpen aan foltering of aan een andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing. Doodstraf noch levenslange gevangenisstraf zonder de mogelijkheid van vrijlating wordt opgelegd voor strafbare feiten gepleegd door personen jonger dan achttien jaar;
- b. geen enkel kind op onwettige of willekeurige wijze van zijn of haar vrijheid wordt beroofd. De aanhouding, inhechtenisneming of gevangenneming van een kind geschiedt overeenkomstig de wet en wordt slechts gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur;
- c. ieder kind dat van zijn of haar vrijheid is beroofd, wordt behandeld met menselijkheid en met eerbied voor de waardigheid inherent aan de menselijke persoon, en zodanig dat rekening wordt gehouden met de behoeften van een persoon van zijn of haar leeftijd. Met name wordt ieder kind dat van zijn of haar vrijheid is beroofd, gescheiden van volwassenen tenzij het in het belang van het kind wordt geacht dit niet te doen, en heeft ieder kind het recht contact met zijn of haar familie te onderhouden door middel van correspondentie en bezoeken, behalve in uitzonderlijke omstandigheden;
- d. ieder kind dat van zijn of haar vrijheid is beroofd het recht heeft onverwijld te beschikken over juridische en andere passende bijstand, alsmede het recht de wettigheid van zijn vrijheidsberoving te betwisten ten overstaan van een rechter of een andere bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autoriteit, en op een onverwijld beslissing ten aanzien van dat beroep.

**Nationale ombudsman
en de Kinderombudsman**

Postbus 93122
2509 AC Den Haag

Telefoon 070 356 35 63

nationaleombudsman.nl
dekinderombudsman.nl

Rapportnr: KOM007/2021 en NO2021/163
is een uitgave van de Nationale ombudsman en
de Kinderombudsman, 27 december 2021

